

Laat het geld weer vrij

Recensie van:

Henk van ARKEL en Guus PETERSE

Voor hetzelfde geld

Uitgeverij Jan Van Arkel

Utrecht, 1999, 240p.

Milieuvervuiling, wereldwijde armoede en groeiobsessie worden allemaal in de hand gewerkt door het geldsysteem waarvoor we kiezen. Dat stellen auteurs Henk van Arkel en Guus Peterse van de Nederlandse denk- en doetank 'Aktie Strohalm'. In hun boek 'Voor hetzelfde geld', geven ze een eigenzinnig beeld van hoe geld de wereld stuurt en welke alternatieven, zoals 'vrijgeld', de kop opsteken.

Aktie Strohalm is in Nederland al meer dan twintig jaar een bekende milieuorganisatie en bezet sinds de jaren '70 een aparte plaats in ons taalgebied. Dit gebeurde voornamelijk omdat Strohalm van bij de start al een maatschappelijk-economische oplossing voor milieuproblemen zoekt in de plaats van 'end of pipe'-oplossingen. Vanuit die visie lanceerden ze al vele jaren terug bijvoorbeeld het debat over een 'ecotaks-plus'. In België geniet Aktie Strohalm eveneens een relatieve bekendheid in 'groene middens' wegens hun boek 'het Gelijk van het Genoeg'.

Verder introduceerde Strohalm in Nederland begin jaren '90 de succesvolle idee van Lets: lokale geld- en ruilsystemen. Lets is een systeem met sociale waarderingsscheques, dat in tegenstelling tot ons 'nationaal' geld vooral lokale kringlopen hergebruik van

spullen zou stimuleren en zowel milieuverloedering als sociale uitsluiting kan tegengaan. Deze lijn van een kritische aanpak van maatschappelijke randvoorwaarden als het huidige geld, trekt Strohalm nu helemaal door in het nieuwste boek.

"Money makes the world go round", luidt het spreekwoord. Maar die wijsheid komt, volgens Strohalm, immers niet overal ter wereld van de grond. Zo zou geld te weinig de uitwisseling in arme wijken van grote steden aan het draaien krijgen: "De plaatselijke winkelier is immers verdrongen door de keten, burenhulp door specialisten van buiten de wijk en de reparateur door een wegwerp-unit", vertelt auteur Guus Peterse. "Telkens wordt een dienst van buiten de wijk gekocht en gaat het geld verloren voor onderlinge handel in de wijk. De bewoners moeten dan werkloos toezien hoe de wijk verpaupert omdat het ruilmiddel er verdwenen is."

Dezelfde 'vergiert'-situatie zou ook vele streken in de Derde Wereld kenmerken. Daar wordt via de schuldenlast en de rente meer geld weggezogen door het westen dan handel en steun daar binnensluizen. Die landen geraken zo steeds meer verstrikt in de logica van ons geldsysteem. Waar met westers geld grote infrastructuurwerken als

wegen werden aangelegd en 'echte welvaart' zou komen, heerst vaak gewoon armoede:

"De oude aanpak waarbij men zonder geld zichzelf en elkaar van het nodige voorzag verdwijnt er immers", vervolgt Peterse. Maar de nieuwe, het westerse geld, werkt niet omdat het onvoldoende aanwezig is. Zo ontstaat, om te kunnen samenwerken, de nood om geld te lenen. Als men daar dan rente op moet betalen, stroomt veel geld weer weg bij de aflossingen van de schulden. Gevolg: lokale markten storten in en fabrieken sluiten."

Tot hier klinkt het verhaal van Strohalm vertrouwd. Uitdagens aan hun boek is echter dat het wil aantonen dat die verarming absoluut geen toeval is, maar volgt uit de logica van ons geld. Hoewel geld in de eerste plaats uitgevonden is, om het ruilen te vereenvoudigen, zou onze moderne munt op maat van het 'oppotten' door een elite zij gemaakt.

In tegenstelling tot historische betaalmiddelen zoals huden is ons geld immers 'onverslijtbaar'. Sinds het goudstuk en nadien het digitale geld verliest ons huidige betaalmiddel – op een mogelijke inflatie na – niet automatisch in waarde. Dit in tegenstelling met alle andere producten, die bederven, roesten of verslijten. Daardoor kan men in theorie dat geld ook zonder dat het 'wegrot' in een sok of op een zichtrekening oppotten en het uit omloop houden. Dit tot men een goede prijs – lees: rente of rendement – krijgt. Zij die geld werkelijk nodig hebben om te ruilen, staan daardoor echter onder druk van de 'renteniers'. Rente wordt zo een prijs die men moet betalen om het noodzakelijke betaalmiddel in omloop te houden.

Volgens Aktie Strohalm begint het met ons moderne geld en die afgedwongen rente helemaal mis te lopen. Zo zou die rente een groot deel van de bevolking geld uit de zakken kloppen: "Want niet alleen wie schulden heeft, betaalt rente. Dat gebeurt onzichtbaar en is al verscholen in de dagelijkse handel. Zo betalen we bijvoorbeeld rente als we in de winkel gewone spullen kopen. Want de meeste producenten werken met geleend geld en moeten daarop rente betalen. Die rentelasten rekenen ze door in hun prijs."

Een studie van de Deutsche Bundesbank (Buba) berekende zo dat 80 procent van de Duitse bevolking netto aan die rente betaalt. Aan alle mogelijke rentebetalingen zou, volgens de Buba uiteindelijk maar de twintig procent allerrijksten verdienen. Door dit 'geldlek' zou ook steeds meer geld in handen van een minderheid komen.

Volgens Aktie Strohalm gaan de gevolgen van dit geldsysteem echter nog verder dan die voortsluipende ongelijkheid. Omdat tijdens die tendens nog genoeg rijkdom voor de rest van de planeet overblijft, zou de economie immers verplicht moeten groeien. Ook al omdat nieuwe groeimarkten de aanzwellende rijken ervan moet weerhouden om vooral in het virtuele speculatiespel van opties en futures te investeren in de plaats van in de reële economie. "Nieuwe groeimarkten zijn geen hobby van een minister", benadrukken de auteurs. "Ze zijn absoluut noodzakelijk om nieuwe winstgevende investeringen te bieden. Want zodra die niet meer renderen bestaat het gevaar dat de vermogensbeheerders de gelden niet terug in de economie brengen. 'Ecologisch schadelijke groei of crisis', heet ons dilemma."

Om uit dit dilemma te raken, pleit Strohalm onder meer voor geldsystemen, die op maat van de lokale gemeenschap en de natuur zijn gesneden. Daarbij plaatsen ze zich in een oude traditie van het 'vrijgeld'. Diverse denkers uit de geschiedenis waarschuwden immers al voor gevaren van een automatische opstapeling van rijkdom. Zo wezen Aristoteles, de Spartaanse wetgever Lycurgos, Mohammed en ook Jezus rente af. Lycurgos stelde zelfs voor het gouden geld te vervangen door ijzer. Daardoor zou het langzaam wegroesten en automatisch in waarde verminderen.

'Voor hetzelfde geld', beschrijft hoe die vrijgeld-traditie overal weer opduikt. Deze pogingen van lokale gemeenschappen om terug greep op geld te krijgen gaan zelfs verder dan het in de VS en Groot-Brittannië erg populaire model van 'community banking', waarbij sparen en ontlenen zoveel mogelijk in lokaal beheerde spaarbankjes gebeurt.

Zo bracht het verarmde en door werkloosheid geteisterde Oostenrijkse dorpje Wörgl in 1932 zelfgedrukt lokaal geld in. Om die lokale biljetten geldig te houden moesten de bezitters wekelijks een goedkoop zegeltje op de bankbriefjes kleven. Iemand die een Wörgel schilling kreeg, gaf hem dan ook snel weer uit om niet voor die zegelkost op te draaien. Rente werd er niet geëist want iedereen was blij om zijn geld te kunnen uitlenen om later hetzelfde bedrag, zonder zegelkost, terug te krijgen.

"Het initiatief stimuleerde de economie enorm", stelt Peterse. "Het geld ging van hand tot hand, net zoals de diensten, en de welvaart in het stadje nam toe. Terwijl in Oostenrijk de werkloosheid steeg, nam die in Wörgl in twee jaar tijd

met 25 procent af. Tijdens die twee jaar tijd werd iedereen aangesloten op de waterleiding, werden alle straten opnieuw geplaveid en de meeste huizen opgeknapt."

In hele wat andere dorpen in binnen- en buitenland wou men dezelfde initiatieven nemen. Maar onder meer de Oostenrijkse en de Franse regering verboden het uitgeven van plaatselijk geld. Dit ondanks de voorspraak van bekende economen als Irvin Fisher.

De geest van Wörgl en het vrijgeld leeft, volgens Strohalm, vandaag nochtans als nooit tevoren. Niet alleen geven sommige provincies in Derde Wereldlanden zoals Brazilië nu, tegen de wil van de staat, eigen geld uit om lokale transacties te prikkelen. Op andere plaatsen zoals India beginnen dan weer kleinschalige Grameenbanken te floreren die – tegen de woekeraars in – met een relatief lage interest werken. Ook staken het afgelopen decennium wereldwijd duizenden Lets-systemen de kop op, waaronder een dertigtal in Vlaanderen. Dit zijn lokale ruilsystemen waarbij de mensen goederen en diensten uitwisselen en elkaar daarvoor met 'sociale waarderingsbons' waarderen. Via dit renteloze 'puntensysteem' zou zowel het sociale netwerk als de lokale koopkracht groeien.

Ook zou Lets (Local exchange- and tradingsystem) de mensen stimuleren om bijvoorbeeld eerder lokaal kapotte spullen bij kennissen te laten repareren dan nieuwe producten te kopen bij globale ketens.

Strohalm hoopt dat steeds meer van die radicale structuurveranderingen zullen plaatsvinden, zoals Lets, doorgedreven ecotaksen en rentelozen ban-

ken, om de druk van de groeisamenleving te verlichten. Dan zouden steeds meer mensen makkelijker voor een 'economie van het genoeg' kunnen kiezen.

Maar deze inspirerende economische Strohalm-analyse van de wortels van onze groeidrift, zijn tegelijk ook de zwakte van het boek. Strohalm fixeert zich zo sterk op de economische mechanismen achter de expansiehonger van deze samenleving, dat men gevaar loopt om enkele dieperliggende oorzaken te vergeten.

Waarom bleef bijvoorbeeld de consumptie en productie gretig stijgen toen halfweg de jaren '70, wegens hoge inflatie de reële rentevoeten bijna negatief werden? Die extreem lage of zero-rente bleek toen amper druk van de ketel te halen.

Aanhangers van het ecofeminisme of de 'sociale ecologie' zouden daarbij al gauw opmerken dat niet het geld deze wereld stuurt, maar de groei van een aantal hiërarchische relaties: zoals

het ophemelen van productie ten aanzien van reproductie of de veel te grote appreciatie van de 'mannelijke' controledrift in vergelijking met waarden als 'zorgzaamheid'.

Maar het veranderen van die rusteloze en zelfgenoegzame mentaliteit en de aanpassing van structuren, gaan wellicht hand in hand. In die zin zijn de ideeën in 'Voor hetzelfde geld' enkele van die puzzelstukken die onze samenleving nog moet vinden, om de volgende eeuw te overleven.

Het boek gaat daarbij echter niet echt in op de voor de hand liggende kritieken van neo-klassieke economen ten aanzien van een renteloze economie: 'rente stimuleert een efficiënte inzet van geld, omdat daardoor alleen ontleners durven ontlenen die overtuigd zijn dat hun project genoeg toegevoegde waarde zal leveren'. De vele praktische inzichten over economie en ecologie die Strohalm biedt, compenseren deze theoretische leemte echter in grote mate.

Chris Ceustermans